

Cuvinte cheia: Bistrița, Ev Mediu, comerț, administrație financiară.

Mots-clés: Bistrița, Moyen-âge, commerce, administration financière.

Istoria medievală a comerțului exterior derulat prin Transilvania este relativ bine cercetat, datorită în special strădaniilor lui Radu Manolescu și Zsigmond Pál Pach.¹ Istoria administrației medievale al oficiului vamal extern din Bistrița însă a atras atenția istoricilor într-o măsură atât de mică, încât credem că nu este de prisos să adunăm într-un studiu informațiile – destul de puține, de altfel –, pe care le-am găsit referitoare la această temă.

Pentru contextul istoric aici dorim să amintim doar (ceea ce din literatura de specialitate este de demult cunoscut), că în Transilvania medievală au funcționat oficii vamale externe (după numele vămii denumite la început tricesime, apoi după reforma financiară din 1467 „vama [Sfântei] coroane” (vectigal Sacre corone), apoi aproximativ după acest an din ce în ce mai frecvent vigesima) în trei orașe importante: Brașov, Sibiu și Bistrița, adică în acele regiuni, unde cele mai importante drumuri comerciale ale Transilvaniei au părăsit, respectiv au intrat în acest ținut.

În ceea ce privește tema propriu-zisă a studiului de față, prima dată dorim să prezentăm aspectele administrative ale istoriei oficiului vamal din Bistrița. Acest oficiu desigur avea sediul într-o casă din oraș, care însă în 1505, când vigesima era arendată de către sași, era închiriată de la un proprietar necunoscut.² Vămile erau încasate cu ocazia târgurilor, cel puțin aceasta se poate deduce din scrisoarea regală din 29 iulie 1508, care a interzis bistrițenilor să încaseze tricesima înaintea începerii târgului.³ Pe lângă vămile propriu-zise, cei implicați în comerțul extern trebuiau să plătească vameșilor și niște taxe pentru emiterea așa-ziselor țidulele vigesimale, care dovedeau plata vămii după mărfurile notate în aceste acte. Legat de acestea, unele grupuri de comercianți au reușit să obțină niște înlesniri: în 1517 regele Ludovic II a amintit, că sibienii și bistrițienii erau scutiți de obligația prezentării țidulelor vigesimale la târgurile și bâlciurile transilvane.⁴

Nu toți puteau sau doreau să-și plătească țidulele și vămile, și astfel nu puține persoane au rămas datornici oficiilor vamale: în 1471 Sibiu, într-o scrisoare despre vigesima, a cerut conducerii orașului Bistrița să-și încaseze toate externaliile sale (adică evident a oficiului vigesimal de acolo), realizate atât în bani, cât și în natură.⁵ Datornicii vigesimelor din această localitate și Brașov sunt amintiți și într-un document din 1490.⁶

Veniturile provenite din vămi (asemenea celor încasate din alte surse) erau contabilizate cu ajutorul socotelilor. Conform unui document din 1471, aceste documente (registern) în Bistrița erau păstrate, împreună cu banii,

1 Manolescu 1956, Manolescu 1965, Pach 1975, Pach 1978, Nussbächer 1984–1988, Gonța 1989, Pach 1995, Pach 1999, Pakucs-Willcocks 2007, Simon 2016. Studiul a fost scris în cadrul proiectului de cercetare nr. PD117026, finanțat de către Oficiul Național al Cercetării, Dezvoltării și Inovației (din Ungaria) – NKFIH.

2 Cf. *Expensae [...] pro censu domus. Rechnungen Hermannstadt 1880*: 326. Vigesimele din Brașov și Sibiu de asemenea aveau câte o casă în localitățile respective, precum o atestă sursele de la începutul sec. al XVI-lea. *Rechnungen Kronstadt 1886*: 77, 499, 570, 596, 597, 608, 609, 661, 662, 664, 665, 669, 671.

3 Berger 1986: nr. 493.

4 DF 246568.

5 *Urkundenbuch 1991*: nr. 3871.

6 DF 247398, 246512. (Regestele acestor documente: *Urkundenbuch Online*: nr. 5095 B*, 5037*.)

într-o ladă sau cutie⁷ – ca și la Sibiu și Brașov, de altfel.⁸ Socotelile oficialilor vamali din Brașov și Bistrița sunt amintite și în 1490, când specifică faptul că prin intermediul acestora ei au dat socoteală „conform obiceiului”.⁹

În ceea ce privește pe arendatori și vameși, prima informație o avem din 6 iunie 1470, când Sibiul l-a numit pe sibianul Conrad Monetarius și pe brașoveanul Bartholomeus Schunkabunk vigesimatori de Bistrița.¹⁰ Acesta înseamnă că orașele Sibiu și Brașov erau cele care controlau vama de aici. Acest mod de administrare a ținut cel puțin până 26 mai 1471, deoarece la 14 mai conducerea Sibiului a amintit judeului și unui jurat bistrițean că durata posesiunii vigesimelor (nu s-a specificat, despre care vămi este vorba) se va termina la 26 mai, și că sibienii nu sunt siguri, dacă vor ține (adică foarte probabil: vor arenda) vigesimele amintite și în anul viitor.¹¹

La 5 mai 1474, la Bistrița, Johannes Olah era colectorul așa-zisei vămi a coroanei.¹² Această persoană, probabil era un cetățean din Brașov¹³ angajată în slujba orașului său, ceea ce ar însemna că vama bistrițeană era arendată (și) de Brașov. Peste un an, mai precis la 10 iulie 1475, trimișii Bistriței s-au dus la Mediaș în problema arendării vigesimei,¹⁴ deci este posibil ca atunci conducerea Bistriței sau a arendat de la rege vama din acest oraș, sau a avut intenția de a face acest lucru. Cert este că la 7 iunie 1481, din nou, sfaturile din Sibiu și Brașov au administrat vigesima din Bistrița,¹⁵ în 1495 cel puțin cel din Sibiu, dacă primarul a cheltuit pe contul orașului Sibiu din partea vigesimei din Bistrița 40 de florini.¹⁶ În cea mai mare parte a anului 1497 deja toată Universitatea Săsească a deținut vigesimele transilvane: la 17 ianuarie 1497 regele a poruncit celor Șapte și Două Scaune, Districtului Bistriței și Țării Bârsei, să plătească unei persoane nominalizate o sumă anume din vigesimele de acolo;¹⁷ aceasta înseamnă că Universitatea a deținut în arendă vămile, și o parte a sumelor de arendă a fost ordonată să fie plătită nu trezoreriei, ci unei persoane anume. O scrisoare regală redactată peste două săptămâni este și mai clară în această privință, deoarece ea a ordonat sașilor din unitățile administrative amintite, ca la sfârșitul anului, până când ei arendează vigesima transilvană, să predea această vamă lui Zsigmond Vémeri, administratorul veniturilor regale (această funcție practic era echivalent cu cel al marelui trezorer al regatului).¹⁸ Domnitorul însă și-a modificat puțin această hotărâre al lui, în sensul că la 8 septembrie 1497 a scris Sibiului și celor Șapte Scaune, că într-o altă scrisoare le-a prelungit perioada de arendare a vigesimelor transilvane de la 5 august până la 15 august.¹⁹ Se poate observa că în acest ultim document deja nu apare ca arendator Districtul Bistriței, nici cele Două Scaune și nici Țara Bârsei; această omisiune însă se datorează probabil numai faptului că scrisoarea era adresată doar Sibiului și celor Șapte Scaune.

7 Lad ader pucksen. *Urkundenbuch* 1991: nr. 3871.

8 Odată a fost numit „dulap sau ladă” (arca sive ladula proventuum vigesimae; 1500). *Urkundenbuch Online*: nr. 6017*. (DF 245905).

9 *Registrum familiarium eiusdem Martini Tharczay, qui scilicet officiolatum vectigalium in illa civitate [Brașov, respectiv Bistrița] exigi solitorum tenebant et quoquidem registro memorato iidem familiares/officiales sui more solito rationem dare habebant.* DF 247398. (regestă: Berger 1986, nr. 349. *Urkundenbuch Online*: nr. 5095 B*), DF 246512. (regestă: *Urkundenbuch Online*: nr. 5037*).

10 *Urkundenbuch* 1981: nr. 3814., 3804.

11 Din acest motiv au și cerut bistrițenii să le trimită socotelile și banii proveniți din vamă. *Urkundenbuch* 1991, nr. 3963.

12 *Urkundenbuch* 1991: nr. 3999.

13 Un Johann Balach împreună cu Peter Hoch între 13 iulie 1507 și 13 iulie 1508 a fost vegesimator de Brașov, iar Hans Bleschde la 1485 cel puțin până 1500 apare printre plătitorii brașoveni de impozite. În identitatea celor trei persoane însă nu putem fi siguri. *Rechnungen Hermannstadt* 1880, 327 (1507–1508), *Rechnungen Kronstadt* 1896: 644, 650, cf. 652, 816, 817 (1485–1500). Hans/Johann Blesch, amintit în 1529, 1539 și 154, deja nu credem că ar putea să fie identic cu vameșul din Bistrița. *Rechnungen Kronstadt* 1889: 170, 620, *Rechnungen Kronstadt* 1896: 127.

14 *Die Rechnungsbücher von Bistriz* 2013.

15 *Urkundenbuch* 1991: nr. 4416.

16 Ex parte vigesimae Bistriciensis. Suma era dată pentru salariul anual al lui Stephan Agathae. *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 197.

17 Marienburg 1806: 235–236. (DF 246522.)

18 *Nos propter certas et rationabiles causas vigesimam illius regni nostri Transsylvane post expletionem anni presentis, quo vos huiusmodi vigesimam a maiestate nostra in arendam conduxistis, manibus fidelis nostri venerabilis Sigismundi prepositi de Lelez, administratoris nostri per vos omnino remitti et resignari decrevimus.* (1 februarie 1497) DF 245241. Regesta documentului: *Urkundenbuch Online*: nr. 5701*. Despre oficiul de administrator al veniturilor regale vezi Kubinyi András, „Hivatalnokkarrier a XV. század végén: Vémeri Zsigmond királyi kincstartó, zágrábi püspök”, in *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Budapest, 1999, p. 165 (unde pentru prima mențiune în această funcție al lui Vémeri este dat 7 martie 1497.)

19 DF 245248. Regesta documentului: *Urkundenbuch Online*: nr. 5708*.

După ce dieta din octombrie 1518 a ordonat (repetând hotărârile din 1514) ca veniturile regale să fie returnate domnitorului,²⁰ la 10 noiembrie 1518, Ludovic II a poruncit Sibiului și Bistriței să recunoască ca vigesimatori pe oamenii marelui trezorer, trimiși pentru ocuparea vămii sibiene deținute până atunci de către Brașov.²¹ Este probabil, că s-a strecurat o greșală în redactarea acestei scrisori, deoarece teoretic Bistrița nu prea a avut de-a face cu vama sibiiană arendată de Brașov – noi credem că de fapt Sibiul și Bistrița au trebuit să predea nu numai vigesima sibiiană, ci și cea bistrițeană, mai precis fiecare oraș oficiul aflat în localitatea respectivă. Este de asemenea posibil, că nu numai Brașovul, ci și Sibiul și Bistrița au arendat vămile amintite, deoarece în evul mediu în general cel puțin primele două orașe împreună au închiriat vigesimele.

În 1519 vama din Bistrița încă era condusă de angajații trezoreriei; astfel, la 4 mai vigesimator transilvan nu era un sas ci un nobil (Mihály Kenderessy) care primește ordin de plată de la marele trezorer.²² Mai mult, la 29 iunie 1519 Brașovul, Sibiul și Bistrița au cerut regelui să interzică vameșilor activi în aceste orașe a mai produce daune comercianților.²³

Cândva după această dată vigesimele au trebuit să revină sașilor, dacă la 17 iulie 1525 Ludovic II pe de o parte a menționat, că într-o scrisoare anterioară deja a poruncit vigesimatorilor brașoveni și bistrițeni să predea vămile din orașele lor oamenilor noului trezorer, János Dóczy, pe de altă parte a ordonat acestor două orașe să-i ajute pe trimișii lui Dóczy în ocuparea vămilor.²⁴ Acest lucru s-a și produs, dacă în septembrie 1525 ca vigesimator brașovean nu un sas este menționat, ci un nobil, Demeter Kóródi.²⁵ În 1529 și 1530 veniturile vigesimei au fost donate comiților cămării de sare din Transilvania: nu cu mult timp înaintea zilei de 20 iulie 1529 lui Ferenc Kendi,²⁶ iar în jurul zilei de 3 martie 1530 lui Pál Podvinyai.²⁷ La 26 aprilie 1540 George Martinuzzi a poruncit sfatului Bistriței să predea lui Pál Murányi vigesima, pe care până atunci a deținut-o bistrițeanul Thomas Szűcs (nu știm dacă în numele propriu sau, mai verosimil, al orașului, doar ca un împuternicit al Bistriței). La 5 mai 1540 Murányi a preluat de la juratul Thomas Szűcs 46,8 florini din veniturile vigesimale.²⁸ Cu câteva săptămâni după aceasta (la 28 mai), Martinuzzi și-a schimbat decizia, în sensul că pentru o perioadă de un an Bistriței i-au fost donate veniturile vigesimei, împreună cu cele ale camerei de sare din Albeștii Bistriței, pentru „marile și multele servicii” făcute lui, în special cele prestate cu ocazia soliei efectuate la sultanul otoman.²⁹ La 30 martie 1541 orașul a dat pentru arenda vigesimei lui Ștefan Mailat postav în valoare de 60 florini,³⁰ sumă care, teoretic, trebuia să reprezinte o parte a arendei anului ce începea peste două luni, la 28 mai 1541.

În legătură cu arendatorii și vameșii, dorim să mai amintim că alterarea lor, mai precis preluarea oficiilor de către noii vigesimatori, s-a produs odată cu iscarea unor probleme: în 1490 Brașovul și Bistrița au preluat de la

20 *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary* 2012: 178, 180, 222, 224.

21 DF 247630. Regesta documentului: Berger 1986: nr. 651.

22 DL 48759.

23 DF 247155.

24 DF 247767. Regesta documentului: Berger 1986: nr. 829.

25 *Székely oklevéltár* 1934: 267. Regesta documentului, fără menționarea ediției: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei* 1990: nr. 4117.

26 Berger 1986: nr. 1163. Kendi probabil a obținut această donație la dieta ținută cândva în iulie la Târgu Mureș, deoarece avem date că Kendi în ziua amintită era în localitatea respectivă, Bători în ziua următoare. Berger 1986: nr. 1164. (unde este menționată și funcția de loțiitor regal al ultimului). Despre ținerea unei diete la Târgu Mureș aflăm din scrisoarea lui Mihály Farna, căpitanul regelui, care la 18 iulie îi anunța pe bistrițeni despre hotărârea lui de a participa la această congregație. Berger 1986: nr. 1162.

27 Cei doi comiți au solicitat aceste venituri de la conducerea orașului în zilele amintite, Kendi prin Jakab Kodori de Szilvás. Berger 1986: nr. 1215.

28 Suma a fost trimisă prin intermediul preotului de Sângeorge, un anume Johannes. Berger 1986: nr. 1454-1455. Donația iarăși a fost făcută cu ocazia unei diete, ținută această dată la Turda, cel puțin între 22 aprilie și 14 mai. Bichicean 1998: 349-350 (unde se consideră că o adunare era ținută la 22-23 aprilie, iar o alta la 7-14 mai; nouă însă ni se pare prea puțin probabil ca într-un interval atât de scurt să fi fost ținută două diete distincte).

29 Berger 1986: nr. 1457.

30 Berger 1986: nr. 1487. După înțelegerea făcută la dieta din 12 februarie 1541 între Bolodizsár Bornemisza și Ioan Mailat, acesta din urmă, având titlul de căpitan transilvan, a obținut o parte din veniturile Transilvaniei, și anume cele care proveneau din partea estică, printre care și camera de sare din Turda și Dej, jumătatea celei din Cojocna, însă veniturile din Bistrița și din Albeștii Bistriței nu erau menționate. *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. Vol. 1. 21-22, 64-66. Nici hotărârile înțelegerii din 8 iunie 1541 dintre partizanii reginei Isabela și cei al lui Mailat nu conțin clauze despre cele două venituri în cauză. Cf. *Ibidem*, pp. 68-71.

Márton Tárcai, comitele cămărilor de sare ale Transilvaniei, de la familiarii și vameșii acestuia (cei care „officium vectigalium in illa civitate exigere solitorum tenebant”) nu numai oficiile din aceste orașe, ci și socotelile, toate bunurile vameșilor, precum și lucrurile pe care Tárcai le-a cumpărat pentru regele Mathia Corvinul. La urmă problema a fost rezolvată, regina Beatrice de Aragon (văduva regelui) poruncind celor două orașe, ca pe de o parte să le dea înapoi lui Tárcai și oamenilor acestuia toate lucrurile amintite, pe de altă parte să-i îngăduie acestuia din urmă să culeagă acele restanțe, cu care alții erau datori oficiului vamal.³¹

În ultima parte a studiului de față vom prezenta datele referitoare la veniturile și cheltuielile oficiului vamal, contabilizate în socotelile sibiene. Prima informație de această natură este relativ târzie: în 1495 din partea vigeșimeii bistrițene au fost plătite în favoarea orașului Sibiu, 40 de florini.³² În 1501 din vigeșimele din Sibiu și Bistrița o dată a fost contabilizat un venit total de 599,8 florini,³³ însă partea Bistriței nu se poate afla. Pentru acesta trebuie să mai așteptăm încă doi ani, până 1503 și 1504, când arendașii sibiieni au contabilizat ca și venit ce provenea de la vama din Bistrița, 100 florini, respectiv 135,5 florini (este posibil, ca ultima sumă să acopere și perioada între 1 ianuarie și 25 februarie 1505).³⁴ În 1502 o socoteală a vigeșimelor spunea că „din Bistrița nu s-a câștigat nimic”,³⁵ adică cel mai probabil proveneau niște bani de acolo, numai că aceștia erau cheltuiți pe loc. Pe baza aceleiași logici, veniturile din anii 1495, 1503 și 1504 trebuiau să fie niște profituri, și nu venituri totale.

Alte surse ne spun că în 1503 Sibiul a avut niște venituri din vigeșime împreună „cu Bistrița” (însă nu s-a precizat suma care provenea din Bistrița), iar în 1502 și în perioada 1504-1506 „fără Bistrița”.³⁶ Pe baza datelor referitoare la perioada 1502-1504 se poate deduce că și în ceilalți ani, când era notat că încasările erau „fără Bistrița” (în 1505 și 1506), de fapt vama de aici era de asemenea arendată de către sași. Pe baza celor scrise mai sus, se mai poate concluziona că între 1501 și 1506 vigeșima din Bistrița a fost arendată către Sibiu și Brașov, împreună cu celelalte două vămi transilvane. Această ipoteză este întărită și de faptul că în 1505 a fost trimisă o persoană de la Sibiu la Bistrița în problema vigeșimeii (bistrițene, cel mai probabil),³⁷ deoarece vama bistrițeană era administrată de Sibiu. De altfel este probabil că în Evul Mediu târziu, cel puțin în majoritatea cazurilor, toate vigeșimele transilvane să fi fost arendate împreună – deci în acele cazuri, în care se știe cine a arendat vama din Sibiu sau/și Brașov, este verosimil că aceasta a administrat și oficiul din Bistrița.

În 1505, până la 24 aprilie, vigeșima bistrițeană a avut un venit de 162,5 florini (până 14 februarie 108,31 florini, după această dată 54,19 florini). Credem că la această sumă trebuie adăugați acei 44 florini notați separat, care au fost încasați în 14 săptămâni (Stephanus pro 14 ebdomadis percepit flor. 44 et consumpsit). Perioada, la care se referă prima sumă, poate să fie egală cu aceste 14 săptămâni, dar și cu 114 zile, dacă a început la prima zi a anului, deoarece asemănător Sibiului și Brașovului, cel puțin teoretic, și la Bistrița anul financiar începea tot atunci. În cazul în care calculăm 114 zile cu 162,5 florini, respectiv 14 săptămâni cu 206,5 florini, și dacă veniturile s-ar împărși uniform pe tot anul, veniturile anului 1505 ar fi de 520,29 florini, respectiv 767 florini. Ținând cont că traficul comercial avea o anumită sezonabilitate, putem doar să presupunem, că venitul anual era în jur de 500-800 florini, sumă care, însă, putea să difere și cu câteva sute de florini.

În 1552 vigeșima a fost luată în arendă (pentru anul viitor) de către oraș pentru 200 florini.³⁸ Bistrițenii aveau însă vigeșima „nu în urma unei arendări, ci ca dintr-un fel de miluire osebită a monahului [adică a lui George Martinuzii]; care totuși [pe ei] i-a costat mai mult. Căci el a scos apoi mai mult de la orășeni pentru obținerea acestei miluii. Iar ei spuneau că acest venit nu împlinește adesea nici [măcar] suma de 200 florini, mai ales când sunt oprite legăturile de negoț cu moldovenii, ceea ce obișnuiește să se întâmple des.”³⁹ Acest citat arată că veniturile vamale puteau să oscileze semnificativ, se pare că cel mai mult din cauze extraeconomice.

Referitor la cheltuielile oficiului vigeșimal din Bistrița, avem informații doar dintr-un singur an, probabil din aceeași perioadă despre a cărei venituri am scris mai sus, și care a ținut sau de la începutul anului, sau 14 săptămâni, până în 24 aprilie 1505. Atunci s-a cheltuit pentru salarii și chiria casei vigeșimale în total 166,61 florini

31 DF 247398, 246512. (regestele acestor documente: *Urkundenbuch Online*: nr. 5095 B*, 5037*.)

32 Ex parte vigeșimae Bistriciensis. *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 197.

33 *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 317.

34 *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 312, 322.

35 De Bistricia nil percepti invenitur (!). *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 312.

36 *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 318.

37 *Ibidem*.

38 Oborni 2002: 200-201, *Călători străni despre Țările Române*. Vol. 2. 52. Cf. Oborni 2002:97.

39 *Călători străni despre Țările Române*. Vol. 2. 53.

(Expensae singulae tampro stipendo, quam pro censu domus). Probabil la această sumă trebuie adăugați acei 44 florini notați separat, care au fost consumați în 14 săptămâni (amintiți mai sus) – după analogiile brașovene și sibiene, probabil pentru hrană.⁴⁰ În cazul unei sezonality uniforme, dacă calculăm 114 zile cu 166,61 florini, respectiv 14 săptămâni cu 210,61 florini, pentru cheltuielile întregului an 1505 primim 533,44 florini, respectiv 782,27 florini, adică cu circa 15 florini mai mult, decât veniturile. Probabil din acest motiv nu a fost scrisă nicio sumă după cuvintele referitoare la anul 1505: „din vigesima bistrițeană au provenit”.⁴¹ Socotelile vigesimelor din Brașov și Sibiu din 1500, respectiv 1503 arată că cheltuielile erau destul de uniforme pe tot parcursul anului, astfel putem să estimăm că oficiul bistrițean în 1505 a consumat circa 500-800 florini, sumă care, în cel mai fericit caz, putea să depășească veniturile cu doar câteva sute de florini.

Veniturile vigesimei bistrițene devin relativ și mai mici, dacă le comparăm cu cele realizate la Brașov și Sibiu, unde în 1553 vigesimele au fost arendate pentru 2000, respectiv 1000 florini,⁴² ceea ce înseamnă că suma plătită pentru vama din Bistrița reprezenta doar o zecime, respectiv o cincime a arendelor celorlalte două vigesime transilvane. Aceste date, precum și cele referitoare la veniturile vamale, amintite mai sus, sugerează că în cazul Bistriței medievale târzii, comerțul extern nu avut un volum atât de mare,⁴³ încât să fi putut reprezenta o forță majoră în dezvoltarea urbană – cu toate că avea o poziție geoeconomică avantajoasă, fiind localizată la granița cu Moldova și adăpostind singurul oficiu de vamă externă pe latura estică a Transilvaniei (dacă exceptăm Brașovul, situat în colțul sud-estic al voievodatului). Prin excluderea sau mai bine zis diminuarea importanței acestui factor comercial, ajungem la ipoteza conform căreia cel mai probabil producția meșteșugărească (poate și cea de vin) și mineritul din regiunea Rodnei⁴⁴ erau forțele care au avut un rol mai însemnat în dezvoltarea Bistriței în Evul Mediu târziu.

La vigesima de Bistrița au Moyen-âge (Résumé)

Dans la Transylvanie du Moyen-âge, il y avait des offices vigésimales (nommés tricésimales avant la réforme financière de 1467), c'est-à-dire des institutions qui administraient les revenus des douanes du commerce extérieur: Brașov, Sibiu et Bistrița. L'histoire du Moyen-âge des premiers deux offices a été amplement décrite par les historiens, spécialement par Radu Manolescu, Zsigmond Pál Pach et Mária Pakucs-Willcocks. Le passé de la vigesima de Bistrița a suscité en moindre mesure l'intérêt des historiens, probablement découragés par l'absence des registres douaniers, contrairement au cas de Brașov et de Sibiu.

La présente étude, écrits dans l'intention de combler cette lacune, nous exposons l'histoire de cet office décrivant et analysant l'administration et les revenus de la douane de Bistrița. Nos sources principales ont été les diplômes, les lettres et les comptes, gardées dans l'archive de la ville de Bistrița. Nous nous sommes également appuyé sur les sources historiques des archives de Sibiu et de Brașov (car les trois offices vigésimales ont souvent été subordonné à ces deux villes).

Surse

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Arhivele Naționale ale Ungariei)

Diplomatikai Levéltár (Arhiva Diplomatică) (DL)

Diplomatikai Fényképgyűjtemény (Colecția Diplomatică de Fotografii) (DF)

Berger, Albert 1986: *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*. Vol. 1. 1203–1570. (Aus dem Nachlass hrsg. von Ernst Wagner.) (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 11.) Köln–Wien.

Călători străni despre Țările Române. Vol. 2. Ed. Holban, Maria, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernavodeanu. București, 1970.

Erdélyi Országgyűlési Emlékek / Monumenta comitialia regni Transylvaniae. Vol. 1. Ed. Szilágyi Sándor. Budapest, 1875.

A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556). Vol. 2. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok 17.) (Kivonatokban közléteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond.) Budapest, 1990.

40 *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 326.

41 *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 315.

42 Oborni 2002: 200-201, *Călători străni despre Țările Române*, vol. 2. 52. Cf. Oborni 2002: 97.

43 În Evul Mediu bistrițenii nu au derulat o activitate comercială significantă prin celelalte două vigesime transilvane, dacă nici unul dintre ei nu apare în registrele vamale brașovene din sec. al XVI-lea. Cf. Manolescu 1965: 259-304.

44 Despre istoria medievală a Bistriței vezi: Dahinten, 1988: passim, Gündisch 1993: passim; despre mineritul din zona Rodnei vezi: Goldenberg 1960.

- The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary / Decreta regni mediaevalis Hungariae.* Vol. 4. 1490–1526. (The Laws of East Central Europe. The Laws of Hungary, Series I 1000–1526) (Transl. and ed. from the manuscript of Ferenc Dóry by Péter Banyó and Martyn Rady with the assistance of János M. Bak, with a Glossary and Index for DRMH 1–5 compiled by Zsolt Hunyadi.) Idyllwild–Budapest, 2012.
- Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation.* Vol. 1. (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsische Archiven I/1.) Hermannstadt, 1880.
- Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt.* Vol. 1. *Rechnungen aus 1503–1526.* (Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt 1.) Kronstadt, 1886.
- Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt.* Vol. 2. *Rechnungen aus 1526–1540.* (Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt 2.) Kronstadt, 1889.
- Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt.* Vol. 3. *Rechnungen aus(1475)1541–1550.* (Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt 3.) Kronstadt, 1896.
- Die Rechnungsbücher von Bistritz.* 1. 1462–1520. (Hrsg. Simon Zsolt – Szabó András Péter.) 2013. Manuscris. (www.ungarisches-institut.de/forschungen/projekte/laufende-projekte/251-die-mittelalterlichen-rechnungsb%C3%BCher-der-stadt-bistritz-in-siebenb%C3%BCrgen-2.html)
- Székelv oklevéltár.* Vol. 8. 1219–1776. (Közzéteszi Barabás Samu.) Budapest, 1934.
- Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.* Vol. 6. 1458–1473. (Hrsg. von Gustav Gündisch unter mitarbeit von Herta Gündisch – Gernot Nussbächer – Konrad G. Gündisch.) Bukarest, 1981.
- Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.* Vol. 7. 1474–1486. (Hrsg. Gustav Gündisch – Herta Gündisch – Konrad G. Gündisch – Gernot Nussbächer.) Bukarest, 1991.
- Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen Online.* Vol. 8. (<http://urts81.uni-trier.de>.)

Bibliografie secundară

- Bichicean, Gheorghe 1998 *Adunări de stări în Țările Române: congregațiile generale în Transilvania voievodală.* Sibiu.
- Dahinten, Otto 1988 *Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen,* Studia Transylvanica 14, Böhlau. Köln–Wien.
- Goldenberg, Samuil 1960 „Contribuție la istoria Bistriței și a Văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series IV. Historia* 5, fasc. 1, 63-74.
- Gonța, Alexandru I. 1989 *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII–XVII.* (Ediție, prefață, bibliografie și indice I. Caproșu.) București.
- Gündisch, Konrad G. 1993 *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter,* Studia Transylvanica 18, Köln–Weimar–Wien.
- Kubinyi András „Hivatalnokkarrier a XV. század végén: Vémeri Zsigmond királyi kincstartó, zágrábi püspök”, in Kubinyi András, *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon,* METEM könyvek 22, Budapest.
- Manolescu, Radu 1956 „Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea”, *Analele Universității C.I. Parhon. Seria Științelor Sociale (Istorie)* 5, 207-260.
- Manolescu, Radu 1965 *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul. (Secolele XIV–XVI).* București.
- Marienburg, Lucas Josef 1806 *Kleine siebenbürgische Geschichte zur Unterhaltung und Belehrung.* Pesth.
- Nussbächer, Gernot 1984-1988 „Un document privind comerțul Brașovului cu Moldova la sfârșitul secolului al XV-lea”, *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” din Iași* 21, 425-437; 22, 667-678; 23, 325-342; 25, 319-330.
- Oborni Teréz 2002 *Erdélyi pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt,* Fons Könyvek 1, Budapest.
- Pach Zsigmond Pál 1975 „A Levante-kereskedelem erdélyi útvonala I. Lajos és Zsigmond korában”, *Századok* 109, 3-31.
- Pach Zsigmond Pál 1978 „A Levante-kereskedelem erdélyi útvonala a 15–16. század fordulóján”, *Századok* 112, 1005-1038.
- Pach Zsigmond Pál 1995 „Hogyan lett a harmincadból huszad?”, *Történelmi Szemle* 37, 257-276.
- Pach Zsigmond Pál 1999 „A harmincadvám az Anjou-korban és a 14–15. század fordulóján”, *Történelmi Szemle* 41, 231-277.
- Pakucs-Willcocks, Mária 2007 *Sibiu – Hermannstadt. Oriental Trade in Sixteenth Century Transylvania, Städteforschung, Reihe A. Darstellungen* 73, Köln.
- Simon Zsolt 2016 „Az erdélyi huszadvámok igazgatása a késő középkorban”. *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv* 1, 2016, 333-358.